

Barbara Stamenković

Filozofski fakultet, Zagreb

Filozofija/komparativna književnost

Esej o eseju sa stajališta Aristotelove kritike apeirona

1 Ja se već unaprijed pribojavam svakoga izričaja, da već na početku ne promašim bit, da već ta prva silnica pokretnoga uzroka ne oduzme ovoj esejističkoj entelehiji mogućnost telosa.

½ I kao kakav nezreo kipar, obilazim sada ovu neklesanu masu misli, oklijevam, odlučujem se i onda opet odustajem. Razgledavam taj svoj petoprsti pokretač i unaprijed strahujem pred štetom što bi je mogao počinuti ako odluči dirati u formu kamena i stane se prema njoj odnositi kao prema materiji za kakav viši oblik. I što onda, ako na pola entelehijskoga puta uvidi da je nesposoban da tom višem obliku udahne novu formu i samo ga tako ostavi, ni kamen ni skulptura, odbaci ga kao kakvu nepotrebnu, tragičnu materiju bez forme, bez svrhe, bez cilja; a još ju je tako nagrdio da nikakav budući potencijalni telos više ne dolazi u obzir.

¼ I ja spremno kažem da takvom koji ne umije umijeće kojim se hvališe treba odrezati njegov pokretač jer on ništa drugo ni ne čini nego narušava postojeću bit (formu) i pretvara je u suvišak, čineći od potencijalne energije entropiju. I ono što je imalo svoju, ma kako neznatnu, bit tjera da prekoračuje svoje perase, a nesposoban je da mu iskleše nove, samim ga time tjerajući da prekoračuje granice na kojima je nužno zaustaviti se, takvom jednom nezrelom klesaru, da se ne ide u beskonačnost.

1/8 I ja sada strahujem pred ovim svojim esejističkim postupkom koji bi, ukoliko ne budem dovoljno pažljiva i vješta, mogao postati beskonačan, i sve dalje i dalje razlažući i dijeleći misli, mogao ne zahvatiti konačnu veličinu, konačnu misao, konačnu tezu.

1/16 I naginjući se tako nad apeironskim bezdanom neispisanoga papira s pokretačem u ruci, u strahu, nesvjesno, činim prva kretanja.

1/32 I sada je već kasno, za bilo kakva predomišljanja, prvi je kamen pokrenut i već se čuju začeci lavine argumentacije.

1/64 Više nema natrag, premašeni su perasi neispisane stranice i ona sada čeka: svoj novi eid koji će je obuhvatiti sa svih strana i spasiti od mogućega apeirona, od tek pukoga potencijalnoga, necjelovitoga i nezavršenoga bivanja, čeka svoje nove granice koje će manifestirati njezinu novu bit, čeka svoju novu potpunost, svoje rođenje kao esej.

1/128 I užurbana svojom entelehijskom napetošću, ona ni ne sluti ono od čega njezinu pokretaču drhti ruka i on ispisuje nerazumljive oblike; ni ne pomišlja na

ono što joj se može zbiti (krivnjom pokretača); na gubitak identiteta, na nemogućnost aktualnoga, zbiljskoga postojanja, na nemogućnost ostvarenja bilo kakve biti.

1/256 I tako ona žuri da dostigne *causu finalis*, tako da ja, svojom od straha još ukočenom rukom, jedva dospijevam sustizati njezino kretanje.

Sve žustrijim izlaganjem, vrši ona aproksimaciju prema nekoj graničnoj, ujedno i temeljnoj tezi koja bi trebala ostvariti bit eseja i nametnuti se, ako pritom uspije izbjeći apeiron, sama od sebe iz prethodnoga razglabanja.

1/512 Izlaže ona tako da umnogostručuje misli i čini mi se da će tako u beskraj. A ja ne mogu to gledati; taj papir kako odustaje od svoje biti da bi se predao pokretnom, neizvjesnom hyleu koji je isto toliko potencijalno nesretan i nemoguć, koliko ozbiljiv i to uslijed nekakvoga labavoga obećanja višeg oblika, aktualnosti u eseju.

1/1024 Ne mogu to gledati, a još si manje oprostiti što sam tu tako jasnu bit, tu tako istinski bijelu bit neispisanoga papira gurnula u neizbježnu propast (kažem neizbježnu jer sumnjam da ću svojim snagama i znanjem uspjati povratiti izgublenu bit, ne više takvu kakva je bila, već zamijeniti je nekom drugom, višom biti, ne nužno višom, ali nužno drugačijom biti višega oblika).

1/apieiron I ja obećavam da ću odrezati svih pet prstiju na svojem pokretaču, ako se ikada uspijem izbaviti iz ovoga vječnoga kretanja i zaustaviti se na nekom perasu ovoga esejističkoga postupka, tako da kojim slučajem nikada više ne pokrenem nešto slično.

$\frac{1}{2}$ I uviđajući sve više odmicanje u beskonačnost neprestanim i uvijek iznova jednakim postupkom dijeljenja, rastavljanja i usitnjavanja misli i rečenica, shvaćam da je zadnji čas da se ovom razglabanju učini kraj, da se izbavi iz prijetećega apeirona, postavljanjem čvrstih tekstualnih i misaonih granica. I uistinu jest zadnji čas da se ovaj neprepoznatljiviji napisani hyle oblikuje, oformi u tekst i da kao takav dobije svoje perase i svoj telos i time ostvari svoju bit.

$\frac{1}{2}+1/4$ I evo što glede toga činim.

Prvo prestajem tako sumanuto pisati, žureći da što prije ostvarim esejističku entelehiju. Pišem sporije, veća, raspoznatljivija slova koja onda raspoređujem u jasno određene i odvojene riječi, koje onda slažem u rečenične nizove, a potom svakoga uređujem pojedince; ograničavajući ih i odvajajući odgovarajućim perasima; velikim početnim slovima i rečeničnim znakovima. Tako uređene, povezujem ih međusobno i od njih tvorim odlomke koje razgraničavam uvlačenjem početnoga reda. I time ta slova, te rečenice i odjeljke spašavam od apeirona, od beskonačnoga ispisivanja, od necjelovitoga, nepotpunoga, nesvrhovitoga (bolje kazati, besmislenoga) nizanja, ozbiljujući taj alfabetski hyles u sasvim cjelovitu i teleološku formu, omogućujući mu da ostvari svoju unaprijed predodređenu bit.

$\frac{1}{2}+1/4+1/8$ Isto činim i s mislima, počinjem ih razvrstavati i povezivati u misaone sklopove, dotada usitnjene do neprepoznatljivosti, nasumično izrečene. Počinjem vršiti aproksimaciju suprotnu onoj dotada, aproksimaciju beskonačnim dodavanjem, beskonačnim uvećavanjem, tako da se moji argumenti ne dijele više

neprestano na nove i uvijek iznova na nove, nego konvergiraju prema konačnoj tezi koju uzimaju za svoj telos, a time i za limes, za peras, i koju, uvijek iznova konvergirajući, nastoje obuhvatiti, ozbiljiti, ostvariti njezinu bit. Ona tako postaje eid u čije će granice biti uklesana sva upotrijebljena materija argumentacije koja tek tada, uobličena, zbiljski počinje postojati; naime, tek dokazujući određenu tezu, argument ostvaruje svoju bit i time čitav taj, do tad besmisleni, neosmišljeni (mislim ovdje aktualno jer je on potencijalno uvijek smislen) hyles dobiva svoj smisao, svoje osmišljenje, svoj krajnji cilj, svoj telos.

$\frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} + \frac{1}{16}$ I čineći tako, uviđam da je baš tako i nužno činiti, ne samo pišući esej, nego uopće kod svakoga mišljenja i djelovanja; svaki put kada je ljudska ruka djelatni uzrok. Nužno je strahovati prije svakoga započetoga kretanja, prije diranja u svaku postignutu, ma kako neznatnu bit, u svako potpuno, cjelovito, završeno biće, biće ozbiljeno u svoj aktualnosti. Nužno je jer znači spoznati savršenstvo konačnoga i ostvareni telos u konačnom i znati da dirajući u aktualno, u ostvareno-konačno riskiraš gubitak biti koja se neće više ostvariti (takva zasigurno neće, ali bi se trebala ostvariti onakva kakva je predodređena tim višim oblikom) ukoliko nije postignuta adekvatna forma, ukoliko je proizvod lošega kipara ili lošega esejista, jer je svaka bit unaprijed određena, baš takvoj formi. I ukoliko promašiš formu, uništio si jednu bit, a nisi ostvario drugu i svijet se osjeća bitno oštećen s tom jednom manje stvorenom biti.

$\frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} + \frac{1}{16} + \frac{1}{32}$ Isto je tako nužno, ukoliko želiš ostvariti svoju unaprijed determiniranu bit kao pokretnoga uzroka, prevladati taj strah i riskirati apeiron, iskoristiti nečiju formu kao materiju da bi joj se podala nova forma. Nužno je, ako se istinski želi dohvatiti bit misaonoga (dokaznoga) procesa, dozvoliti beskonačni postupak dijeljenjem, usitniti argumente gotovo do u beskonačno, gotovo do neprepoznavanja, ispuštanja iz vida teze koja se argumentira, da bi se ona ponovno pronašla suprotnim postupkom beskonačnoga dodavanja, da bi se obuhvatile granice dokaznoga postupka i dostigla dokazna bit. Ali uvijek valja izbjeći apeiron tako da niz koji se usitjava uvijek valja dovoljno brzo vraćati k perasima otkuda je usitnjavanje započeto, da bi se tim zapravo istovremenim i identičnim aproksimacijama, tim beskonačnim postupcima zahvatila, obuhvatila i ozbiljila konačna veličina, konačan, cjelovit, ograničen dokaz (u ovom slučaju esej), okončavajući beskonačno argumentiranje perasom teze kao krajnjim ciljem, ostvarujući tako dokaznu bit.

$\frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} + \frac{1}{16} + \frac{1}{32} + \frac{1}{64}$ I da bi moj esej ostvario tu svoju bit i konačno izbjegao apeiron, da bi se u potpunosti ozbiljio, postigao identitet, valja mi još oformiti posljednji princip zajednički svemu što egzistira; valja mu dati svrhu. Ja sam mu, naime, već odredila djelatni uzrok onoga časa kada sam prevladala strah i postavila sebe za pokretača esejističkoga postupka, mobilizirajući materiju argumentata i nastojeći je oformiti u temeljnu tezu koja za telos (krajnji cilj) ima pokazati valjanost dokaza i potvrditi da je teza od koje je krenuo dokazni postupak istinski peras (u tom smislu i telos) esejističke entelehije.

Može se, dakle, reći da je time izrečena i svrha (krajnji cilj) kao dokaz, ali ostaje pitanje dokaz čega, ili drugačije, što je to esejistička entelehija (mislim, naravno, na entelehiju baš ovoga ovdje eseja i nijednoga drugog), ili još drugačije rečeno, od koje se to početne teze krenulo u ovom esejističkom argumentiranju.

$\frac{1}{2}+1/4+1/8+1/16+1/32+1/64+1/128$ Može se činiti (i u neku je ruku točno) da ta teza glasi manje ili više ovako: Napisati dobar esej znači umalo ne podleći apeironu (treba naglasiti ovo umalo). I ja ću biti uistinu sretna ako mi priznate ovu tezu kao uspješno dokazanu jer ću već i time smatrati svoj esej uspješnim, štoviše, cjelovitim, oformljenim, ozbiljenim; vjerovat ću da je izbjegao apeiron i dosegao nekakve granice, bez obzira na to kako neznatna bit je njima obuhvaćena. Bolje i tako, nego ne ostvariti nikakvu, nego je sasvim promašiti i znati čitavoga života da je tvojom krivnjom ostvarena jedna svjetska bit manje.

$\frac{1}{2}+1/4+1/8+1/16+1/32+1/64+1/128+1/256$ Ali, bez obzira na to je li krajnja svrha ostala ostvarena tek u mogućnosti, tek u potencijalnom postojanju, već iz poštovanja prema pokretaču koji je zbog nje riskirao jednu postojeću bit, dužnost mi je izreći ju. Ta svrha, zbog koje je pokretač morao i uspio prevladati svoje strahove i djelovati i zbog koje je ustrajao u izbjegavanju apeirona, jest želja da pokaže kako apeiron nije kategorija i problematika na koju nailazimo isključivo u specifičnim situacijama i vidovima mišljenja, kakvo je matematičko i filozofsko, već nas sustiže i kod najbanalnijih oblika djelovanja, štoviše, svaki put kada djelujemo i kada pokušavamo ostvariti svoju ljudsku bit. I uvijek se protiv nje moramo iznova boriti. I zbog straha od zapadanja u apeiron, uvijek je naše djelovanje nužno usmjereno prema završetku, prema oformljenju neke misli ili zamisli, njezinu ozbiljenju u konkretnim i vidljivim granicama, kao što ja sada pokušavam slovima nametnuti perase svojim mislima i dostići misaonu bit. I kada ne bi bilo straha od apeirona, teško da bi započeto ikada završavali, ne zbog nesposobnosti, nego naprosto iz nedostatka potrebe. A završetak ne bi bio nužan upravo kada ne bi bilo potrebe da svoju misao (zamisao) oformimo u konkretnu veličinu, koja se jedino kao takva, kao završena, cjelovita, daje spoznati.

$\frac{1}{2}+1/4+1/8+1/16+1/32+1/64+1/128+1/256+1/512$ I već se iz ovoga nameće novi krajnji telos ove esejističke entelehije kao pokušaj ozbiljenja pojma beskonačnosti, koji onda ne bi izmakao konkretnoj formi, zapao sam u sebe i ostao nezavršen, tek potencijalno moguć, nespoznatljiv i time promašio svoju bit. I on, naime, da bi ostvario svoju bit, mora nužno, htio ne htio, težiti ka konačnom, k okončavanju svoje beskonačnosti, bez obzira na to kako su beskonačni ti postupci u izgradnji konačne, završene veličine, u zahvaćanju perasa pojma, bez obzira na to kako je teška i mukotrpa njegova vlastita entelehija.

$\frac{1}{2}+apeiron$ Krajnji je telos ovoga izlaganja, dakle, plemenit. Ono želi pomoći apeironu da dostigne svoje perase, da se aktualizira, da postane, ne zato da naškodi ljudskom mišljenju i djelovanju, već upravo suprotno, da ga učini cjelovitim i iz toga razloga spoznatljivim, kako bi ga čovjek onda mogao svjesno izbjeći. Iz toga onda proizlazi da apeiron nije ništa negativno i namjerno zločesto, već takvo postaje kada promaši svoju bit, kada ne uspije biti izbjegnuto; pa je tako svako zapa-

danje u apeiron promašaj biti i za apeiron i za materiju koja je u njega zapala, koja se nije uspjela oformiti, a jednako tako i za pokretača koji time nije uspio ostvariti svoju vlastitu pokretačku entelehiju, koji pokrenutom hyleu nije uspio udahnuti novi eid, a kojemu je čitavo kretanje težilo i radi čega se, uopće, u pokretaču javila želja da na taj način oblikuje svoje perase i baš na taj način, na način pokretača, ostvari bit.

1 Iz toga je jasno da apeiron nužno mora biti spoznat pa se kao krajnji telos ove esejističke entelehije nameće postavljanje perasa koji bi onda obuhvatili, ozbiljili i spoznali beskonačno. Isto je tako jasno da te granice treba tražiti u ljudskom umovanju, granice na kojima će se zaustaviti beskonačno, granice koje će ozbiljiti umovanje i ostvariti mu bit. Tako ovaj esej svoj pravi telos ima u vama, u vašoj spoznaji apeirona, čije ćete beskonačne postupke iskoristiti za izgradnju čvrstih, konačnih, zbiljskih, spoznatljivih pojmova, i tako im zadajući granice, ostvariti mnoge svjetske biti. Ujedno ostvarujući i ovu esejističku entelehiju i bit mene kao pokretača i bit apeirona i bit vas samih kao bića čija je bitna odrednica mogućnost spoznaje.